

QALBAKI DORILAR VA ULARNING OLDINI OLISH CHORALARI

Abbosova Gulnoza

Baliqchi Abu Ali Ibn Sino nomidagi

Jamoat Salomatligi texnikumi

Umumkasbiy fanlar kafedrasi

Maxsus fan o'qituvchisi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada qalbaki dorilarning mohiyati, ularning tarqalish sabablari va inson salomatligiga salbiy ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, qalbaki dorilarni oldini olish bo'yicha davlat, sog'liqni saqlash tizimi va aholi darajasida amalga oshirilishi zarur bo'lgan chora-tadbirlar yoritilgan. Maqola sog'liqni saqlash sohasida xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: qalbaki dorilar, dori xavfsizligi, sog'liqni saqlash, farmatsevtik nazorat, soxta preparatlar, raqamli monitoring.

So'nggi yillarda qalbaki dorilar (soxta, sifatsiz yoki noqonuniy ishlab chiqarilgan dori vositalari) muammosi global miqyosda jiddiy ijtimoiy va sog'liqni saqlash muammosiga aylanib bormoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, ayrim rivojlanayotgan mamlakatlarda muomaladagi dorilarning 10–30 foizi qalbaki bo'lishi mumkin. Qalbaki dorilar inson salomatligiga bevosita tahdid solib, davolash samaradorligini pasaytiradi, dori vositalariga nisbatan ishonchsizlikni kuchaytiradi va o'lim holatlariga olib kelishi mumkin. Ushbu maqolada qalbaki dorilarning mohiyati, tarqalish sabablari hamda ularning oldini olish choralari tahlil qilinadi.

Qalbaki dorilar — tarkibi, ishlab chiqarish manbai yoki yorlig'i haqida noto'g'ri ma'lumot berilgan dori vositalari bo'lib, ular sog'liqni saqlash tizimi uchun eng jiddiy tahdidlardan biri hisoblanadi. Bunday dori vositalari tashqi ko'rinishi

jihatidan original mahsulotga o'xshash bo'lsa-da, ularning sifati, xavfsizligi va samaradorligi kafolatlanmagan bo'ladi. Qalbaki dorilar bir nechta asosiy ko'rinishlarda uchraydi: tarkibida umuman faol modda bo'lmagan dorilar; faol modda miqdori me'yoridan ancha kam yoki noto'g'ri nisbatda bo'lgan preparatlar; inson organizmi uchun zararli yoki ruxsat etilmagan kimyoviy moddalar qo'shilgan dorilar; shuningdek, asl dori vositalarining qalbaki qadoqlangan va soxta yorliq bilan muomalaga chiqarilgan nusxalari. Ushbu holatlar nafaqat davolash samaradorligini pasaytiradi, balki bemor hayoti uchun bevosita xavf tug'diradi.

Qalbaki dorilar, asosan, noqonuniy ishlab chiqarish sharoitlarida tayyorlanadi va nazoratsiz savdo kanallari orqali tarqatiladi. Ular ko'pincha norasmiy dorixonalar, ko'cha savdosi yoki internet tarmoqlari orqali iste'molchilarga yetib boradi. Bunday savdo shakllarida mahsulot sifati, kelib chiqishi va saqlash sharoitlari ustidan hech qanday rasmiy nazorat mavjud bo'lmaydi. Natijada, iste'molchilar arzon narx yoki tez yetkazib berish kabi omillarga aldanib, sog'lig'ini xavf ostiga qo'yadi [1].

Qalbaki dorilarning keng tarqalishiga bir qator ijtimoiy, iqtisodiy va tashkiliy omillar sabab bo'lmoqda. Avvalo, dori vositalariga bo'lgan talabning yuqoriligi, ayniqsa surunkali kasalliklar sonining ortib borishi bilan bog'liq holda, noqonuniy bozorlarga keng imkoniyat yaratmoqda. Shu bilan birga, original va sifatli dorilarning yuqori narxi aholining ayrim qatlamlarini arzon, biroq sifatsiz preparatlarni tanlashga majbur qilmoqda. Internet orqali dori vositalarining nazoratsiz savdosi ham muammoni yanada kuchaytirib, qalbaki mahsulotlarning tez va keng miqyosda tarqalishiga xizmat qilmoqda.

Bundan tashqari, dori vositalari muomalasi ustidan olib boriladigan nazorat va monitoring tizimlarining ayrim hududlarda yetarli darajada rivojlanmaganligi qalbaki dorilar uchun qulay muhit yaratmoqda. Aholining dori savodxonligi pastligi, ya'ni dori tanlash, qadoq va yo'riqnomani tekshirish, shifokor tavsiyasiga amal qilish kabi ko'nikmalarning yetarli emasligi ham ushbu muammoning dolzarbligini oshiradi. Ayniqsa, pandemiya davrida antibiotiklar, virusga qarshi hamda

immunitetni oshiruvchi preparatlarga bo'lgan keskin talab fonida ularning qalbaki nusxalari misli ko'rilmagan darajada ko'paydi. Bu holat global miqyosda sog'liqni saqlash xavfsizligiga jiddiy putur yetkazdi va qalbaki dorilar bilan kurashish masalasini yanada dolzarb qilib qo'ydi.

Qalbaki dorilardan foydalanish inson salomatligi uchun nihoyatda xavfli bo'lib, u turli og'ir va qaytarilmas oqibatlarga olib kelishi mumkin. Avvalo, bunday dorilar kasallikni davolash o'rniga uning og'irlashuviga yoki surunkali tus olishiga sabab bo'ladi, chunki tarkibida faol modda yetarli bo'lmagan yoki umuman mavjud bo'lmagan preparatlar terapevtik ta'sir ko'rsatmaydi. Ayniqsa, antibiotiklar misolida bu holat yanada xavfli bo'lib, noto'g'ri va sifatsiz dorilardan foydalanish antibiotiklarga chidamlilikning ortishiga olib keladi. Natijada, infeksiyon kasalliklarni davolash qiyinlashib, sog'liqni saqlash tizimi oldida yangi muammolar yuzaga keladi.

Shuningdek, qalbaki dorilar tarkibida zararli yoki ruxsat etilmagan moddalar mavjud bo'lishi sababli allergik va toksik reaksiyalarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunday holatlar yengil teri toshmalaridan tortib, og'ir zaharlanish, ichki a'zolar faoliyatining izdan chiqishi va hatto o'lim holatlarigacha olib kelishi ehtimoldan xoli emas. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, qalbaki dorilar bilan bog'liq asoratlar ayrim hududlarda o'lim ko'rsatkichlarining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, qalbaki dorilarning keng tarqalishi aholining sog'liqni saqlash tizimiga, tibbiyot xodimlariga va farmatsevtika sohasiga bo'lgan ishonchini pasaytiradi, shuningdek, davlat va jamiyat uchun katta iqtisodiy zarar keltiradi.

Qalbaki dorilar muammosini bartaraf etish kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda davlat, sog'liqni saqlash tizimi va jamiyatning barcha qatlamlari o'zaro hamkorlikda faoliyat yuritishi muhim ahamiyatga ega. Davlat darajasida, eng avvalo, dori vositalarini ro'yxatdan o'tkazish va sertifikatlash tizimini yanada kuchaytirish, mahsulotlarning sifati va kelib chiqishini qat'iy nazorat qilish zarur. Bojxona va nazorat organlari faoliyatini raqamlashtirish, zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish orqali noqonuniy dori vositalarining mamlakat

hududiga kirib kelishining oldini olish mumkin. Shuningdek, QR-kodlar hamda “track & trace” tizimlarini joriy etish dori vositalarining ishlab chiqaruvchidan iste’molchigacha bo’lgan harakatini kuzatish imkonini beradi. Qonunchilikni takomillashtirish va qalbaki dorilarni ishlab chiqarish hamda tarqatish uchun javobgarlik choralarini kuchaytirish ham muhim profilaktik chora hisoblanadi.

Sog’liqni saqlash tizimi darajasida esa dorixonalar faoliyatini qat’iy nazorat qilish, ularning litsenziya talablari asosida ishlashini ta’minlash muhimdir. Tibbiyot xodimlarining malakasini muntazam oshirish, ularni qalbaki dorilarni aniqlash va bemorlarga to’g’ri tavsiyalar berish bo’yicha o’qitish muammoni kamaytirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, faqat ishonchli va rasmiy yetkazib beruvchilar bilan ishlash, dori vositalari ta’minot zanjirida shaffoflikni ta’minlash qalbaki mahsulotlarning muomalaga kirib kelishining oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Xulosa qilib aytganda, qalbaki dorilar global xavf bo’lib, u inson salomatligi, jamiyat farovonligi va sog’liqni saqlash tizimi barqarorligiga jiddiy tahdid soladi. Ushbu muammoning oldini olish davlat, sog’liqni saqlash muassasalari va aholining hamkorligini talab etadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar, qat’iy nazorat mexanizmlari va aholining ongli yondashuvi qalbaki dorilar tarqalishini sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Newton P.N., Bond K.C. Global access to quality-assured medical products. – BMJ Global Health, 2020.
2. Mackey T.K., Nayyar G. Digital technologies to combat falsified medicines. – The Lancet Digital Health, 2022.
3. Khan M.H., et al. Substandard and falsified medicines: A systematic review. – PLOS Medicine, 2021.
4. Karimov A.A. Farmatsevtika xavfsizligi va qalbaki dorilar muammosi. – “Tibbiyot va farmatsiya” jurnali, 2022.